

A modalitás és a mondatfajták

A nyelvi egységek szinteződése

- ▶ **Fonéma** = jelrész, jelmegkülönböztető egység. Pl. *fel-fél-fül-fal*.
- **Morféma** = a legkisebb nyelvi jel. Pl. *véd-, bicikli-, + alom/elem, -nak/-nek*.
- **Lexéma** = szóelőfordulásokból elvont önálló jelentésű nyelvi egység, szótári szó, gyakran jelkombináció. Pl. *magyartanár, kerget, levendula, nem, után, talán*.
- **Szintagma** = fogalomjelölő lexémák és/vagy mondatrészek grammatikai kapcsolata. Pl. *Jó természet, panaszkodik a hidegre, alszanak a gyermekek*.

- **Mondat**

= Nyelvi elemekből és szabályokból létrehozható önálló nyelvi forma, mely a nyilatkozatban, a beszéd legkisebb egységében valósul meg.

- szöveg és beszéd egysége,
- kapcsolatot teremt a beszélő, a hallgató és a valóság között,
- a közlést egy teljes jelentésmozzanattal viszi tovább,
- kifejezi a beszélő nyelvi igényességét.

Mondattani elemzés

Az adott mondat *fajtájának, alkotóelemeinek*, s ezek egymáshoz való *szintaktikai viszonyainak* vizsgálatát értjük.

A MONDATOK FELOSZTÁSA

1. Modalitás szerint (A beszélő szándéka szerint)

- kijelentő Pl.: *Pista utazik.*
- kérdő Pl.: *Fázol? (Nem), Hol laksz?*
- felkiáltó (érzéseket közöl) Pl.: *Jaj!*
- felszólító (kérés, parancs) Pl.: *Csönd!*
- óhajtó (vágy, óhaj megfogalmazása)
Pl.: *Fagyit ennék!*

Kijelentő mondat

- Nyugodt hangú megállapítást, közlést fejez ki, tájékoztat.

Pl.: *Ma nagyon jó napom van.*

LEHET:

- – kijelentés (pl. *Üres volt a táskám.*);
- – lehet nem tényközlő, ebben az esetben az állítmányban feltételesmódjel is lehet (pl. *Vehetnénk valami finomat.*).

Kérdő mondat: kérdezünk, tudakolunk valamit.

LEHET:

- **kiegészítendő kérdés:** hiányos ismeretet kívánunk kiegészíteni; tartalmaz kérdő névmást. Pl. *Hogy sikerült?* (szintagmával válaszolhatunk: *Jól sikerült.*)
- **eldöntendő kérdés** (-e/ugye partikulával vagy partikula nélkül) (pl. *Ízlett az ebéd?*): a felelet igenlés vagy tagadás;
- **választó kérdés** (pl. *Busszal vagy vonattal mész?*)
- **nyitott kérdés** (mindig tartalmaz kérdő névmást) (pl. *Hogyan lehet ezt megoldani?*); hosszabb, esetenként több mondatnyi kifejtést igényel.

Felkiáltó mondat: Érzelem kifejezése.

LEHET:

- **indulatszót, interakciós mondatszót tartalmazó tagolatlan mondat** (pl. *Jaj minden cseleszövőnek!*)
- **indulatszó nélküli tagolt mondat** (pl. *Milyen jó zavartalanul olvasgatni!*)
- **az első két csoport kombinációi** (pl. *Jaj de jó...*, *Hű, de szeretném ezt megkóstolni!*)

Óhajtó mondat: Vágyat, óhajtást fejez ki, jellemző a feltételes mód használata.

➤ LEHET:

➤ megvalósulható. Pl.: *Csak sütne már a nap!*

➤ vagy megvalósulhatatlan. Pl.: *Bár ne jött volna el hozzánk!*

➤ Állítmánya tipikusan feltételes módú, gyakran van benne kívánságot kifejező partikula (*bár, csak, bárcsak*) vagy indulatszó, és prozódiaileg a felkiáltó mondatra hasonlít.

Felszólító mondat: Kérést, biztatást, felszólítást, parancsot fejez ki.

LEHET:

- 2. személy felszólítása (pl. *Vidd/Vigyétek le a kutyát!*);
- ritkábban T/1. személy felszólítása (pl. *Menjünk egy kicsit gyorsabban!*);
- felszólítást kifejező interakciós mondatszó van a mondatban (pl. *Jer! , Add a kezedet!*);
- főnévvel vagy főnévi igenévi főtaggal alkotott, potenciális parancsot tartalmazó tagolatlan mondatok (pl. *Futás!, Leülni!*)

2. Logikai minősége szerint

❖ **Állítók** – eldöntendő kérdésre adott állító felelet. Nincs benne tagadó vagy tiltószóval módosított mondatrész. Helyeslés. Pl. *Veled megyek.*

❖ **Tagadók** – egy eldöntendő kérdésre adott feleletként a mondatértékű *ne, nem* tagadószó vezethetne be. Pl. *A könyvet nem Pista hozta.*
DE: *Nem dolgozni lelkiismeretlenség.* = állító m.

- **Tiltók** – tagadó tiltó m.: *ne, se* tiltószavakkal:
Ne menj kirándulni!

- Mind az 5 mondatfajta lehet állító és tagadó is.

- A tagadószók mellett beszélhetünk tagadó igékről is: *nincs, nincsenek, sincs*, tagadó névmásról: *senki, semmi, semmilyen*, és tagadó határozóról: *sehol, semmikor, sehogy*.

- Pl. Felkiáltó állító mondat: *Mily édes az élet!*

Felkiáltó tagadó: *Te sem termettél ám szakácsnak, édes fiam!*

- Nyelvünkre a kétszeres tagadás jellemző.

Pl. *Nem tudja ő sem. Nem nézett se jobbra, se balra.*

3. Nyelvtani szerkezet szerint:

egyszerű (1 predikatív szerkezetből áll). Belső megszerkesztettsége szerint lehet:

- tagolt mondat (ha nincs Áll, kiegészíthető)
 - tömmondat (A1 + Áll)
 - és bővített mondat (A1 + Áll + t/h/j)

A tö- és bővített mondat is lehet:

- teljes vagy
- hiányos.

- tagolatlan (szintagmára nem bontható) Pl.: *Hurrá!*

összetett (két vagy több tagmondatból áll, több predikatív szerkezetet tartalmaz.) Lehet szerves vagy szervetlen összetétel.

Összetett mondat lehet:

- alárendelő
- mellérendelő:
 - kapcsolatos
 - ellentétes
 - választó
 - következtető
 - magyarázó

KÖSZÖNÖM A FIGYELMET!